

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВОЇ СИСТЕМИ

Досліджено сучасні концептуальні підходи щодо визначення класифікаційних ознак факторів ризику. Запропоновано шляхи удосконалення облікової політики як інструментарію підвищення ефективного управління ризиками в умовах функціонування фінансово-промислових систем. Автором сформовано концептуальні засади і практичні рекомендації щодо вдосконалення класифікаційних ознак факторів ризику в умовах функціонування фінансово-промислових систем, що дасть змогу розширити теоретико-методичну базу проробки методів управління ними та посилити контрольні функції облікової політики.

Ключові слова: облікова політика, фактор, ризик, класифікація, аналіз, управління, невизначеність, фінансово-промислова система.

Постановка проблеми. Сучасні економічні відносини характеризуються нестабільністю зовнішнього середовища, мінливістю внутрішніх переваг, зростанням невизначеності та факторів ризику, які різко погіршують фінансовий стан суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим заслуговує уваги розвиток відносно нового напрямку господарської діяльності, заснованої на засадах об'єднання фінансового і промислового капіталу за участю банківських установ. Прикладом таких об'єднань можуть бути фінансово-промислові структури (ФПС), які потенційно здатні значно впливати на економічні процеси підприємницької діяльності та економічну стійкість держави навіть в умовах значних ризиків, обумовлених зовнішнім середовищем – геополітичною кризою.

Проблеми, пов'язані з процесами формування облікової політики в умовах глобалізації, злиття фінансового і промислового капіталу та поступовою трансформацією економіки держави до сучасних вимог адекватних сучасному рівню розвитку ринкових умов господарювання, розглянуті нами у монографічному дослідженні [1].

Проте питання узагальнення класифікаційних ознак ризиків їх аналіз, розгляд через призму управління сучасними соціально-економічними і фінансовими проблемами в умовах невизначеності та пошук шляхів подолання їх негативного впливу на процеси господарювання маловивчені, тому є досить актуальним і потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковий інтерес до проблеми функціонування фінансово-промислових систем та визначення впливу ризиків на їх господарську діяльність простежуються в працях багатьох фахівців. Наукові підходи до вирішення цієї проблеми деяких із них розглянемо нижче.

Як зауважують фахівці [2, с. 28], у XXI ст. з утворенням інформаційного суспільства створюється суспільство ризику, для якого головне – боротися з політичними конфліктами, з ризиком, породженим техносферою, а також з ризиком, породженим природою (стихійні лиха, епідемії, голод і тому подібне), які були характерні і дуже небезпечні для передіндустріального суспільства.

В сучасних умовах геополітичних конфліктів зростає невизначеність та ризик прийнятих зобов'язань. Фахівці зауважують, що приймаючи управлінські рішення в умовах невизначеності, менеджмент ризикує втратити певну частку капіталу, тим самим піддаючи небезпеці економічні інтереси підприємства. Неврахування негативних наслідків ризику може перетворити суб'єкт господарювання, що стабільно функціонує, на потенційного банкрута [3, с.41]. Тому міжнародним стандартом фінансової звітності МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» пропонується ризику та невизначеності, що неминуче пов'язані з багатьма подіями та обставинами, треба мати на увазі для отримання найкращої оцінки

забезпечення. Регулювання ризику може збільшити суму, за якою оцінюється зобов'язання. Треба обачно здійснювати судження в невизначених умовах, щоб не завищити дохід чи активи і не занижити витрати чи зобов'язання [4, с.252]. За таких умов, як зауважує Є. Мних, сучасний економічний аналіз повністю змінює свою парадигму від оцінково-статистичного до пошуково-прогностичного з вибором оптимальних управлінських рішень у зоні невизначеності та ризику. Тому на перший план виступають аналітичні дослідження з визначення й оцінки ризику підприємства. Зрозуміло, що найсучасніша економетрика не в змозі вирішити цю проблему, проте ступінь готовності у реалізації контрзаходів щодо досягнення очікуваного успіху має вирішальне значення. Оцінювання ризику має ґрунтуватися на паритетній основі, що розширює зону учасників ризикових операцій і зменшує ступінь розчарування в разі неуспіху [5, с. 57].

Існують різні точки зору вчених і практиків щодо класифікації ризиків. Це пов'язано з тим, що ризик - досить багатогранне поняття, що поєднує у собі юридичні та фінансово-економічні характеристики.

Будь-який суб'єкт підприємницької діяльності піддається ризику незалежно від виду господарської діяльності. Ризик існує перед здійсненням операцій чи реалізацією проектів, під час цього та після завершення. Навіть якщо підприємство не здійснює жодної діяльності, воно піддається ризику невикористаних можливостей [6, с.89].

Отже, у господарській діяльності уникнути ризику повністю неможливо, тому виникає необхідність його зменшення чи нейтралізації. Для вирішення цієї проблеми потрібно вміти передбачати причини виникнення, види появи ризиків, вміти аналізувати і робити аналітичні висновки, що дає можливість управляти ними.

Метою статті є формування концептуальних засад і практичних рекомендацій щодо вдосконалення класифікаційних ознак факторів ризику в умовах функціонування фінансово-промислових систем, що дасть змогу розширити теоретико-методичну базу проробки методів управ-

ління ними та посилити контрольні функції облікової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі існує безліч тлумачень поняття ризику, які загалом характеризують імовірність настання будь-якої негативної події, пов'язаної з недодержанням доходів підприємницькими структурами та зниженням економічної безпеки суспільства загалом.

Пізнання механізму формування факторів ризику невід'ємно пов'язано із вивченням економічних відносин, які відбуваються в процесі функціонування виробничої системи. Аналіз наукових досліджень свідчить, що виробнича система формується, розвивається й надалі функціонує під впливом різноманітних факторів ризику, іманентно притаманним господарським системам. Як економічна категорія, ризик відображає реально існуючу невизначеність і конфліктність у виробничих відносинах. Фактори поділяються на зовнішні (екзогенні) і внутрішні (ендогенні). Зовнішні фактори ризику виражають умови і середовища функціонування суб'єкта господарювання. Вони є незалежними від підприємств, тоді як внутрішні фактори пов'язані з використанням факторів виробництва, розглядають як залежні.

Такі загальні ознаки як зовнішнє та внутрішнє характерні для всіх виробничих систем і вони визначаються залежно від рівня системи.

Кожна система більш високого рівня формує своє внутрішнє середовище, що може розвиватися тільки в єдності із зовнішнім середовищем відповідного рівня системи. Вищим рівнем слід вважати національну економіку, її соціально-економічну та науково-технічну спрямованість, а також державне нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку (зовнішні фактори). Другий рівень - економічна, організаційно-технічна та облікова політика конкретної виробничої системи (внутрішні фактори).

Це свідчить про те, що зовнішнє й внутрішнє середовище виробничих систем-поняття відносне. Кожне середовище може бути як зовнішнім, так і внутрішнім. Умовний розподіл середовищ залежить від

того, система якого рівня розглядається. Так, зовнішні фактори ризику об'єкта більш низького рангу стають внутрішніми факторами тієї системи, у яку входить даний об'єкт. Тобто, зовнішні фактори ризику окремого виробництва стають внутрішніми, наприклад, для більш загальної фінансово-промислової системи.

Серед найбільш узагальнених груп ризиків можна виділити: політичні, економічні та банківські ризики.

Політичний ризик обумовлений політичними змінами, військовими конфліктами у світі та державі, що сприяє розвитку таких негативних явищ, як інфляція, відтік з країни капіталу, криміналізація суспільства тощо.

У бухгалтерському словнику терміну «криміналізація» надано таке визначення: «Криміналізація - це порушення нормативно-правових активів, здійснення ризикових господарських операцій, шахрайство, що полягає в маніпуляціях обліковими записами і фальсифікації первинних документів, облікових реєстрів і звітності, навмисних змінах записів в обліку, які перекручують суть фінансових і господарських операцій з метою порушення українського законодавства, або прийнятої на підприємстві облікової політики, навмисно неправильній оцінці активів і методів їх списання, навмисному пропуску або приховуванні результатних записів або документів, навмисному не висвітленні змісту відображення операцій, незаконному одержанні майна, невідповідному відображенні записів в обліку» [7, с. 195]. Все це підвищує імовірність ризику, що негативно впливає на економічні процеси.

Економічні ризики – це процеси, пов'язані з можливістю негативних наслідків у разі прийняття випадкових господарських рішень, які стосуються використання факторів виробництва, ліквідності, вкладення капіталу у ризиковані інноваційні проекти. Ці рішення супроводжуються небезпекою виникнення непередбачених проектним задумом матеріальних і фінансових втрат, збитків від проведення підприємницької діяльності, здійснення угод. Цей термін, як зауважують фахівці, є узагальнюючим для групи ризиків, що виникають на різних етапах кругообігу капіталу внаслідок дій конкурентів, постачальників, інших контрагентів, зміни кон'юнктури ринку, технологічних помилок тощо [8, с.392].

Банківські ризики – тісно пов'язані з

економічними, проте вони мають свою специфіку, яка характерна для банківської сфери: кредитування, зміни процентної ставки, валютні, цінові, операційно-технологічні та інші операції.

Сучасний банківський ринок немислимий без ризику. Ризик присутній у будь-якій операції, тільки він може бути різних масштабів і по-різному «пом'якшуватися», компенсуватися. Було б найвищою мірою наївним шукати варіанти здійснення банківських операцій, які б повністю виключали ризик і заздалегідь гарантували б певний фінансовий результат [9, с. 582].

Розглянуті ризики супроводжують вирішення як стратегічних так і тактичних задач. Так, прийнятий до розгляду фактор, наприклад «політичний», розглядається з точки зору впливу на стратегічні та тактичні задачі виробничої системи. Першочергово факторна інформація класифікується за різними ознаками, які відображають певну сферу господарської діяльності та впливають на організацію облікового процесу. На стратегічному рівні можуть змінюватись або визначатись нові стратегічні цілі. Вони стосуються вибору продукції, джерел фінансування, ринків, обсягів виробництва, перегляду технології і організації виробничого процесу, придбання або вибуття активів та інших подій, які можуть привести до перегляду статутних вимог.

На тактичному рівні розглядаються операційні фактори ризику, які стосуються можливості раціонального використання ресурсів підприємства (трудових, матеріальних, устаткування), встановлюються критерії оцінки ефективності, за допомогою яких можуть бути визначені результати діяльності ФПС та їх підрозділів.

Для обґрунтування внутрішніх економічних рішень в умовах невизначеності фахівці пропонують використовувати методичні розробки з аналізу беззбитковості, основним принципом яких є поділ витрат на постійні та змінні, що дає можливість прогнозувати операційний прибуток в залежності від обсягів продажу. Головними індикаторами ризику у цих розробках є запас міцності та операційний важіль.

Запас міцності (зона безпеки) показує максимально допустимий розмір зниження обсягів діяльності без загрози для підприємства потрапити в зону збитків. Вчені вважають, що якщо коефіцієнт запасу міцності

нижчий за 30%, то це ознака високого ризику [3, с. 43].

Операційний важіль (виробничий леве́ридж) дає змогу контролювати оптимальне співвідношення постійних і змінних витрат з метою впливу на операційний ризик.

Аналізуючи особливості впливу факторів ризику, слід зауважити, що одні і ті ж фактори можуть бути для одної частини виробничої системи позитивними, для другої – негативними. Так, підвищення рівня автоматизації виробничих процесів потребує збільшення чисельності допоміжних робітників високої кваліфікації. Можливі також ситуації, коли реальні фактори впливають позитивно, але виробнича система не тільки не розвивається, але і регресує. Це може статися при неправильному, помилковому підборі факторів впливу, коли негативні фактори були прийняті за позитивні. Так, низька вартість сировини може стати причиною зростання норм витрат виробничих ресурсів.

У господарській практиці мають місце випадки, коли позитивні фактори можуть спонукати дію негативних факторів ризику які будуть впливати на цю ж або другі виробничі системи. Наприклад, розвиток атомної енергетики породжує проблему сховища відходів та радіаційної безпеки.

Велике значення має межа факторного впливу. В процесі функціонування системи окремі фактори до певного періоду впливають на систему позитивно, а потім характер дії змінюється на негативну. Можлива і зворотна послідовність.

Так, накопичення запасів оборотних активів призводить до уповільнення їх оборотності, що так само негативно позначається на рівні фінансового забезпечення господарства. Позитивним моментом є те, що утворення резервів сприяє мінімізації фінансових і комерційних ризиків [11, с.251]. Прикладом також можуть бути процеси життєвого циклу устаткування, виробів та бізнесу загалом.

При цьому слід підкреслити, що фактори ризику не завжди усвідомлюються, явно формулюються, але завжди впливають із інтересів окремих людей, організацій, партій, фірм, корпорацій, інвесторів і національних інтересів держави. Відомо, що інвестори неохоче спрямовують кошти в ризикові галузі. Перед тим як вкласти кошти в інвестиційні проекти транснаціональні корпорації вивчають і враховують значну кількість факторів.

До головних із них відносять: політичну систему; політичну, соціальну та економічну стабільність країни; обсяг місцевого ринку та його доступність; географічне положення країни, природні ресурси та наявність робочої сили; валютний ризик; рівень прибутковості капіталу; життєвий цикл інвестиційного проекту; термін повернення капіталу; захист прав інвесторів; державне регулювання (податковий режим, пільги, стабільність нормативних актів); наявність ринкової інфраструктури. За таких умов як зауважує Є.Мних, необхідна аналітична основа управління ризиками з метою їх мінімізації на стадії формування партнерських відносин, реалізації інвестиційних проектів, укладення договорів і контрактів тощо [5, с. 57].

Особливу увагу необхідно уділяти відповідності облікової політики господарській ситуації, яка змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів ризику та невідзначеності.

Мова йдеться про виникнення різної ступені ризику в залежності від імовірності майбутньої реалізації різних типів активів та необхідності корегування облікової політики на протязі звітного року, що потребує відповідних обґрунтувань і пояснень до фінансових звітів. Особливо уразливими у цьому випадку є активи, які пов'язані з витратами майбутніх періодів.

Як, зауважує Л.Бернстайн, витрати майбутніх періодів на підготовку та оснащення виробництва повинні бути ретельно перевірені, так як їх вартість більш залежна від оцінки майбутніх ймовірностей і тенденцій, чім вартість решти усіх витрат. Ризик невдачі у досягненні очікуваних результатів по цим витратам відносно вище, чім по другим категоріям активів [10, с. 551].

Для зменшення негативного впливу на господарську діяльність цього виду ризиків доцільно при формуванні облікової політики визначити суттєві активи та установлені строки їх вибуття, що посилить контрольні функції цього розпорядчого документу.

Безумовно, визначені класифікаційні ознаки не вичерпують всього різноманіття факторів ризику, які негативно впливають на господарські процеси. В умовах ринкових відносин і науково-технічного прогресу виникають нові, більш суттєві геополітичні проблеми. Під їх впливом окремі діючі фактори можуть посилити або загалом припинити своє існування. Проте, аналіз розглянутих

факторів ризику дозволяє виявити закономірність, взаємозв'язки зовнішнього і внутрішнього середовища при об'єднанні фінансового та промислового капіталу. Світовий досвід свідчить про те, що для зменшення ризиків у майбутньому при реалізації інноваційних розробок необхідно дотримуватись, щоб величина використаних грошових потоків в інвестиційні проекти не перевищувала 15% загальної суми активів підприємства. Це свідчить про те, що досягти значних економічних результатів можна тільки в умовах великого бізнесу – фінансово-промислового угруповання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті проведеного дослідження розкрито природу виникнення головних факторів ризику та особливості їх впливу на виробничі відносини в умовах злиття фінансового і промислового капіталу.

Основний висновок з наведеного полягає в тому, що таке явище як ризики слід розглядати з позиції управлінського процесу і враховувати специфіку об'єкта управління, яким у нашому разі є діяльність фінансово-промислової структури, при формуванні облікової політики. За такого підходу розширюється інструментарій облікової політики, який стає спрямований на здійснення контролю стану виробничого процесу. Зменшення ризику прийняття управлінських рішень, підвищення ефективності виробництва та одержання повної вигоди суб'єктом господарювання.

Крупні фінансово-промислові об'єднання можуть більшою мірою розраховувати на зниження ризику підприємницької діяльності за рахунок можливості фінансування і впровадження інноваційних проектів та новітніх інформаційних технологій, що недоступно малому бізнесу.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані як практичні рекомендації управління ризиками в умовах великого бізнесу.

Література

1. Житний П. Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово-промислових систем: методологія та організація: монографія. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2007.-352 с.
2. Ризики, безпека, кризи і сталий розвиток в економіці: методології, моделі, ме-

тоди управління та прийняті рішень. Монографія / Під заг. ред. проф. С. К. Рамазанова. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. – 948 с.

3. Гнилицька Л. Використання обліково-аналітичних технологій при розробці методики управління підприємницькими ризиками в системі економічної безпеки підприємства / Л. Гнилицька Л // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – №3. – С. 41–47.

4. Проект ТАСІС «Навчальна програма з бухгалтерського обліку в Україні»: посіб. з бух. обліку/ Делегація Європ. Ком. в Україні, Молдові та Білорусі. – К.:МПП «Селко», 2004.-553 с.

5. Мних Є. Сучасний економічний аналіз: питання методології та організації / Є. Мних// Бухгалтерський облік і аудит.-2006. - №1. – С. 55–61.

6. Щукин А. И., Черкасов А. В. Предпринимательские риски и методы управления рисками в рыночных условиях / Экономика: проблемы теории та практики. Выпуск 143. – С. 89 – 96.

7. Бухгалтерський словник./За ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. – Житомир:ПП «Рута», 2001. – 224 с.

8. Загородній А. І., Вознюк Г. Л., Сможенко Т. С. Фінансовий словник. – 4-е вид. випр. та доп.- К.: Т-во «Знання», КОО; Л.:Вид-во Львів. банк, ін-ту НБУ. – 566 с.

9. Спицын И. О., Спицын Я. О. Маркетинг в банке / Худож. оформ. В.М. Штрогина. Тернополь: АО «Тарнекс», К.: ЦММС «Писпайп», 1993. – 656 с.

10. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: пер. с англ. / Л. А. Бернстайн; науч. ред. И.И. Елисеева. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 624 с.

11. Демчук О. В. Формування ефективної системи управління фінансово-господарською діяльністю підприємств рибного господарства: монографія / О. В. Демчук. – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2014. – 284 с.

References

1. Zhytnyy P. YE. Oblikova polityka v umovakh rozvytku finansovo-promyslovykh system: metodolohiya ta orhanizatsiya: monohrafiya. – Luhans'k: Vyd-vo SNU im. V.Dalya, 2007. – 352 s.
2. Ryzky, bezpeka, kryzy i stalyy rozvytok v ekonomitsi: metodolohiyi, modeli, metody upravlinnya ta pryunyati rishen'. Mon-

ohrafiya Pid zah. red. prof. S. K. Ramazanova. – Luhans'k: Vyd-vo «Noulidzh», 2012. – 948 s.

3. Hnylyts'ka L. Vykorystannya oblikovo-analitychnykh tekhnolohiy pry rozrobttsi metodyky upravlinnya pidpryyemnyts'kymy ryzykamy v systemi ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva / L. Hnylyts'ka L // Bukhhalters'kyy oblik i audyt. – 2012. – №3. – S. 41–47.

4. Proekt TАСIS «Navchal'na prohrama z bukhhalters'koho obliku v Ukrayini»: posib. z bukh. obliku/ Delehatsiya Yevrop. Kom. v Ukrayini, Moldovi ta Bilorusi. – K.:MPP «Selko», 2004.-553 s.

5. Mnykh YE. Suchasnyy ekonomichnyy analiz: pytannya metodolohiyi ta orhanizatsiyi / YE. Mnykh// Bukhhalters'kyy oblik i audyt.- 2006. - №1. – S. 55–61.

6. Shchukyn A. Y., Cherkasov A. V. Predprynymatel'skye rysky y metody upravlenyya ryskamy v rynochnykh uslovyakh / Ekonomika: problemy teoriiy ta praktyky. Vypusk 143. – S. 89 – 96.

7. Bukhhalters'kyy slovnyk./Za red. prof. F.F.Butyntsya. – Zhytomyr:PP «Ruta», 2001. – 224 s.

8. Zahorodniy A. I., Voznyuk H. L., Smovzhenko T. S. Finansovyy slovnyk. – 4-e vyd. vypr. ta dop.- K.: T-vo «Znannya», KOO; L.:Vyd-vo L'viv. bank, in-tu NBU. – 566 s.

9. Spytsyn Y. O., Spytsyn YA. O. Marketynh v banke / Khudozh. oform. V.M. Shtrohyna. Ternopol': AO «Tarneks», K.: TSMMS «Pyspayp», 1993. – 656 s.

10. Bernstayn L. A. Analyz fynansovoy otchetnosti: teoryya, praktyka y ynterpretatsyya: per. s anhl. / L. A. Bernstayn; nauch. red. Y.Y. Elyseeva. – M.: Fynansy y statystyka, 1996. – 624 s.

11. Demchuk O. V. Formuvannya efektyvnoyi systemy upravlinnya finansovohospodars'koyu diyal'nisty pidpryyemstv rybnoho hospodarstva: monohrafiya / O. V. Demchuk. – Simferopol': DIAYPI, 2014. – 284 s.

Житний П. Е.

Особенности управления рисками в условиях финансово-промышленной системы

Исследованы современные концептуальные подходы к определению классификационных признаков факторов риска. Предложены пути совершенствования учетной политики как инструментария повышения эффективного управления рисками в условиях функционирования финансово-промышленных систем. Автором сформирован концептуальны основы и практические рекомендации по совершенствованию классификационных признаков факторов риска в условиях функционирования финансово-промышленных систем, что позволит расширить теоретико-методическую базу проработки методов управления ими и усилить контрольные функции учетной политики.

Ключевые слова: учетная политика, фактор, риск, классификация, анализ, управление, неопределенность, финансово-промышленная система.

Zhytnyy P.

Features of risk management in the financial and industrial system

Studied modern conceptual approaches to the definition of classifications of risk factors. Ways of improving accounting policy as a tool for increasing the efficiency of risk management in the functioning of financial and industrial systems. Author formed the conceptual framework and practical recommendations for improving the classification criteria of risk factors in the functioning of financial and industrial systems, which will enhance the theoretical and methodological basis of study of methods of management and control functions to enhance accounting policies.

Keywords: accounting policy, a factor risk classification, analysis, management, uncertainty, financial and industrial system.

Рецензент: Кузьмінський Ю. А. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Бухгалтерський облік» Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна.

Reviewer: Kuzlinskiy Yu. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of Accounting Department Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

e-mail: info@kneu.ukr.net

*Стаття подана
10.12.2014 р.*

